

Kovács József László **Pest Rózsája: Pilisi Róza**

(a novellista – és Krúdy – Álmodó asszonya; Madame Louise)

Krúdyt jól ismerő tisztelői is megkérdezhetik: ki volt Pilisi Róza? Ő volt-e „Pest rózsája” – ahogy őt az angol trónörökös, a későbbi VII. Edward nevezte. De ő az a Schuhmayer Róza, a 16 éves pilisi kislány (az öreg szabadságharcos Schuhmayer Ignác orvos unokája), aki egy ulánustiszttel megszökik Pílisről 1871-ben. (Vagy talán éppen 1873-ban?) Sirköve már bevallja születési évét, 1855-öt, de korábban, életrajzaiban két évvel fiatalabbnak tünteti fel magát. A pilisi temetőben – a sirkövére íratott szövegen már nem volt érdemes magát fiatalítani. Ott az alábbi felirat olvasható, és ez bizonyára az igazi: „Megszűnt a hang, a kacagás s egy zaklatott élet alussza örök álmát”. Még az életrajzi adatszépítést is megírta 1887-es novellagyűjteményében, a Pity-palatyban.

Itt a novella – A szép özvegy, a szerelmes asszonya megvallja Elemérjének: „– Jó, tudd meg – felelt Ilona –, én téged, édes Elemérem, megcsaltalak! (P. 47.) „Semmit nem értek! – felelte Elemér – vagy talán három éve Sára lakodalma (...) Ilona már eléggé kikaczagta magát, (...) nem is három, hanem itt négy évről van szó. Én önnel elhittem, hogy 28 éves vagyok, most megmondom a valót, ma harminczkét éves vagyok!” (P. 48.) a fehér kaméliás hölgy (Ambrus Zoltán keresztelte így el). 1887-ben valóban már 32 éves volt!

Az 1885-ös világkiállítás idején, a Stefánia úton lakott. A belvárosban előbb az Újvilág utcai lakosztályban várta főúri barátait (ma Semmelweis utca), majd a Károlyi-palotára néző, erkélyes Magyar utca 20. számú kis neoreneszánsz palota lakója lett. Ezt a házat „részvénnytársasági alapon” vette, főúri barátainak anyagi segítségével, akik őt cserébe itt látogathatták. (Róluk némi malíciával Krúdy a Nagy kópéban is írt.)

Pilisi Rózsának írói ambíciói is voltak novellákat és regényt írt. Három novelláskötete volt, a Pity-palaty, (1887) a Csillagok (1893), végül a Réz István című (1896). Madame Rose ugyanakkor egy katona-regény: az 1899-ben megjelent Három kadét írója is.

Írói próbálkozásai tehát 1887 és 1899 között jelentek meg. Közben rovatot is szerkesztett a Magyar Figaro-ban 1898-ban. Ennek ugyan Pikáns újság az alcíme, de ma aligha mondanánk annak. Figyelt rá a viveur, élvezethajhász nagyvilág. Madame Rose regényes „öngyilkosságát” (Féja Géza szerint meggyilkolásának kísérletét) még Szinnyey József is megörökíti. Feljegyzi Róza önértékelését: „Az élet sivársági-

ból nagy osztalékot juttatott. A sok keserű tapasztalat virágos utaimon az iszap mélységes fenekével tátongott előttem. Gondolkodóvá lettem”. A legfontosabb eseményt, a pisztolydörrenést a három emeletes Magyar utca 20. számú magán palotában (a gyilkosság, vagy öngyilkosság esetét), meglepő módon még a szikár stílusú Szinnyey is beleszerkeszti írói névtárába.

„A Budapesti Hírlapban (1894. 72. sz.) a következőket találtam róla feljegyezve: „A magyar kaméliás hölgy. Egy érdekes asszony, a kit jól ismernek a budapesti viveurvilágban,” (Hozzáteszem: ma inkább az élvhajhász, életművész kifejezést használnánk.) A szenzáció így folytatódik: „Pilisy Róza, tegnap este öngyilkossági kísérletet követett el Magyar uczai lakásán, és halálos sebesülést ejtett magán. Egész nap idegesnek és szomorúnak látszott, hét órakor egy látogatójával beszélgetett közömbös dolgokról, midőn hirtelen félbeszakította a beszélgetést, átment a szomszédos szobába és az íróasztalon fekvő revolverrel keresztüllötte magát. A lövés után állva maradt és a besietett vendéghez így szólt: Megöltem magamat! (Ismét közbe kell szólnunk: ez a „vendég”, az írónak gyengécske pályakezdő: Pekár Gyula volt... Róza anyagiilag is támogatta a magas termetű ifjat, Stróbl Alajos Arany János szobrának Toldi-modelljét...)

A szenzáció így folytatódik: „Az orvos konstataulta, hogy a nagy kaliberű revolver golyója a baloldali második borda alatt behatolt a testbe, átfúrta a tüdőt és megakadt a lapoczká alatt. Pilisy Róza egész éjjel eszméletnél volt, és kívánságára papot hoztak neki, a ki ellátta a halotti szentséggel. Állapota nagyon súlyos, orvosai azonban bíznak benne, hogy megmenthetik életét. Tette okául szerelmi bánatot emlegetnek.”

Itt megszakítjuk a Szinnyey József életrajzi kézikönyvéből kilógó újságkivágatot. Mert az öngyilkosságot, mint a „megoldást” Madame Rose már a „Ború után derű” című novellában (Pity-palaty kötetében) leírta.

Talán 1887-ben még Pekár Gyulát is alig ismerhette, akinek egyetlen érdeme az volt, nagyra nőtt. Pekár máskülönben legfeljebb alíró és álíró, az 1920-as években pedig kurzus-lovag, és, édes Istenem, államtitkár is! Meg vagyok győződve arról, a Strobl Alajos-féle modellségen kívül Pekárnak másféle kulturális érdeméről semmi többet nem tudhatunk.

Mit is írt a „végső döntést”, a halált választó hösnőjéről a novellista Pilisy Róza? Váray Sarolta, az ünnepest színésznő arra a végső elhatározásra jut, hogy szembe fordul csábítójával. „Őn volt az ördög, mely engem a sülyedés poklára juttatott. – S kesztyűjével arczul ütötte” (Szóljunk bele megint a tárca-novella szövegébe: ez az arculcsapás a lelkében lázadó Pilisi Róza vágya is lehetett, de életében több nem történhetett. „Térey vadul döbbsent meg, a művésznő csöndesülő hangon susogja neki: De Váray Sarolta nem lesz többé kegyencznője senkinek, kimentti magát e pokolból” (P. 123.) Ezután következik a halálos megoldás: egy pisztolylövés!

„A boudoiromba megyek! Nem lehetek kísérője?” (Ezt Stefi gróf kérdezi, az egyik ott mulató viveur, a színésznő elutasítja a tolakodót. Majd az ifjú pályatárs, Bella ajánlkozik, mert érzi, hogy Sarolta saját tragikus fellépésére készül.) – Én sem? – szólalt meg remegő hangon Bella, ki látta a Téreyvel lefolyt jelenetet. „Te sem! – majd később! Az Orfeusz-keringő pokoli kéjre villanyozó hangjai közt egyszerre csak egy lövés dördült el, a boudoirban. – Mi az? Mi az! (...) mindenki a boudoir felé tolongott, de Térey volt az első, ki az ajtót felszakította.

Ott feküdt a művésznő az ottománon, mellette a még füstölgő pisztoly. Arcza halavány, teteme mozdulatlan, bal melléből patakozott a vér. Térey hangos feljajdulással rogyott melléje. – Én öltem meg őt, én vagyok a gyilkosa! Igen, ön a gyilkosa – sikoltotta Bella.” Madame Rose novellája végén persze a derű ragyog, Térey gróf magához emeli a színésznőt, és feleségül veszi. Íme a novella „megoldása”: „Ha meggyógyul az én bálványom, a templomban, az egész világ előtt tesszük meg az örök kötést”. (P. 127.)

Egy másik novellában – Boldogtalan boldog – Róza saját kitartott helyzetéről nyilatkozik: „(...) a félvilági nőt elítélik, mert a tévedés tényének érzéki befejezésére szüksége van sokszor öltözékeiért, s azért hogy megélhessen (mert a munkától elszoktatta az, ki becsületét elvette...) de nem ítélik el azt a férfit, ki ugyancsak így eladja magát szíve ellenére, hogy megszokott és könnyelmű kényelmes életet folytathasson egy nő rovására s éretté, tegye magaviseletével a házasságtörésre”. (P. 17.)

Róza lelkét 1896-ban [„Az anonce” (petit anonce = apróhirdetés) útján kötött házasság ötlete] is megkísérti Réz István novelláskötetében (1896.) „Manapság nem ritka eset, hogy a legjobb házasságot az anonce szüli meg. Nehezen adtam rá fejemet, hogy megpróbáljam, de végre is miért ne! (...) csak nem írhatom oda: vén kisasszony vagyok: (...) vegyenek el; vagy azt, hogy még mindig szemrevaló vagyok, s némi jövedelmem is van. Végre is az ördögbe, mit hát? Beszéljünk a múltban s jelenben, van 25 000 forint hozományom, éveim száma 35, volt ezer és egynehány udvarlóm, mind azt mondta, szép és okos vagyok” (R. 89.) Legalább ekkora lehetett nagyjából a pesti kaméliás hölgy vagyona is, bár Pilisy Róza 1896-ban már 41 éves volt!

Önmagáról: a 10 évvel fiatalabb Madame Louise-ról maga Róza emlékezik meg egy Krúdyhoz írt dátum nélküli levelében. A szövegösszefüggésből viszont azt gyanítom, hogy Krúdy ez időtájt a Vörös postakocsit írhatta. (Első kiadása: 1913.) „Kedves Mester! Mai tárczád újból szenzatio. Liszka Kornél figyelmeztetett rá. Hiába, Alviczy és Mdme Louse a sügyedben van, mint a zablás ló. – Hát ha még tudnád Alviczy 2-szer volt igazán komolyan szerelmes. K. grófnőbe és Széchenyi Pál lányába, most gr. Majlátné, akkor Madame Louse 86-ban kint lakott a Hungária úton egy villában, és a Karlsbádból a legszebb selyem zsebkendőket kapta, (...) Oh akkor még nagyon szép volt Alv. De Madame Louse meghódította az egész kiállítás (!) (Az 1885-ös Országos Kiállítást említi a levélíró – K. J. L.) Igaz, hogy akkor 10 gróf szalatt utána egyszerre ha a színházba ment – ma már legfelyeb (!) Szinbád kakál a sírjára amikor kakas szóra vissza száll a lantra. Hej ha tudnád, ki udvarol most Mdme Lousnak egy nagy művész, úgy énekel, mint egy Isten... lova... Jó éjt! Jer el!” A sajátosan bizonytalan helyesírás is némi kérdőjelet rak Róza műveltségéhez, pedig barátai állítólag a legjobb egyetemi tanárokkal alakították a hajdani szép virágáros lány műveltségét... (Ezt a levelet Krúdy Zsuzsa közli az Apám, Szinbád kötetében. 1988. 10.) A kézirat nagy ritkaság, alig maradt Pilisi Rózától saját kezű kézírás. Ami megmaradt, az a művelt irodalombarát kaméliás hölgy legendáját korrigálja)

Pilisy Róza irodalmi barátságai már az 1880-as években kezdődtek mégpedig Reviczky Gyulával. 1915-ben ír erről Krúdy Gyulának (1915. XII. 15.): „Kedves Mester – ez kevés mesterek–mestere! E perczen olvasom a Magyarországon, az egykori Fehér Kaméliás hölgyet – bár ez a Kamélia már bebaráncolt, mint... Beján mondja, de bevénült. Egyszer-egyszer lóra ülteted, s máskor így emlékezel meg róla. Tegnap Koroda Palitól kaptam levelet, s múltkor járt nálam. Reviczky iratait rendezi, s ott

talált tőlem egy levelet, melyet a 80. években írtam szegény Reviczkinék (!) Majd elolvasod Koroda könyvében melyet ki fog adni. Érdekes dolgokat beszéltünk meg. Eléggé sajnálom, hogy ma is nem lehet irodalmi Salonom.

Sok író egészen más gondolatokat pengetne ha velem érintkezne – nem dicsek szem velem, azt hiszem szét veti a fejem a hangulatok zsongása s hál Isten kedélyem olyan van, hogy nem adom az egész Bpesti zengerájok rüfkeiért (...) Ellenben vesztenek ők, pedig nagyon szeretnék meghalni, hogy ön írja meg a róllami nekrológót, noha tudom kutyamód le fog kutya pi(sál)ni de ha a nagy Krúdy írja mindenképpen szép lesz, mert ma senkisésem tud úgy írni mint ő aki czirógatva vágja pofon szegény Madame Louszet a hervadhatatlan Dame du Kameliát. Gyere el öreg 4 hete be hoztattam a karczost s folyton várlak.”

Ő volt „Róza néni” – a Nagy kópé hősnoje, a nagyurak barátnője, de igazi szerelme mindig egy „Bimy”, egy kis kezdő, a pályakezdő íróska, akit a Magyar utca 20. számú palotája földszintjén (nem is nagyon) rejtegetett. Író barátai sora tehát Reviczkytól Krúdy Gyuláig sorolható. Csak nevük valahogy nagyon is a ködbe vész. Kis palotája földszintjén a Magyar utcában a köztudomás szerint mindig helyet kaptak pályakezdő írók, míg az egész házat részvénytársasági alapon arisztokrata barátai-val vetette meg – azokkal, akik Madame Rose szalonjába járhattak. Az ötlet kiváló, ha nem is eredeti: Zola Nanája (1880 óta olvasható magyarul) – már ő is „részvénytársasági alapon” fogadta úri barátait...

„Bimy” csak jelkép, egy a kezdő író barátok közül, bár Vele akart Pilisre szökni, hogy ott hallgassák a pitypalaty szavát.

Roboz Imre – Krúdy Zsuzsának írt 1956-ban írt levél – feljegyzése szerint is, az ő pályakezdését is támogatta az író. Roboz alig volt több a színes leírásokban szenzációt kereső újságírónál, Az irodalom boudoárjában (azaz a kis női szalonokban) című kötetében Krúdyról is ír (Roboz, Bp., 1916.). A közismert Pilisi Róza „pesti nyilvános hölgy” – irodalmi szalont is tartott fenn (még akkor is?). Krúdy már 1909-ben írja a Madame Louise délutánjaiban: „A városban egész Budapesten mindenki tudta már, akit illetett, hogy Madame Louise bezárta szalonját, ahol egy emberöltőn át mulatott, szórakozott ifjú költő és öreg herceg.

De kikből állt a szalon köre? Az egyik választottja valóban „Szindbád” volt. De az volt 1894-ig az embernek és írónak egyaránt gyatra Pekár Gyula is, akit Karinthy találóan egyszerűen hatókör helyett „hatpekárnak” nevezett. Róza hűséges barátja volt most ünnepelt írónk, Krúdy Gyula. Idézem Madame Rose humorát 1915-ből: az emlegetett levél záradékában írja: „Legújabb barátom Mdme Sevignénak hív. Lehet idővel ez is rá jön nem vagyok egyéb mint egy agg – de fájdalom – nem – aggszűz. Ha az lennék, te lennél oh Te mester kinek odadobnám azt, amim nincs. A már öreg hived a Lovarnő a Fehér R(ózsá). Pilisy Róza”

Jól ismerjük Madame Rose Magyar utcai lakosztálya berendezését is. A jegyáros kis lány című novellában Pest Rózsája otthonáról, de még írói kísérleteiről is vall. (R, 95–135.) „Tudja, ez az én élettörténetem, a címe: »A jegyáros kis lány«, hanem ha van ideje, s nem untatom, felolvasok egy-két fejezetet belőle. – Nagyon lekötelez kisasszony! Kérem olvasson, én csendes hallgatója leszek.” A lakosztály leírása a következő: „Szobájának berendezése olyan izléses, mintha nem is az egykori kis jegyáros leány lakta volna, hanem valami Pompadour marqisné. Ékes ernyős lámpa állott egy ablak mélyedésben. A lámpa széles nagy ernyője vörös kreppből van, velencei

csipkével ékítve, s alatta két Vatteau puff van hanyagul oda dobva, úgylátszik (!) csábos szerelemre van itt minden teremtvé. A pianino éppen nyitva áll, két arany gyertyatartó nyúlik előre, s azok között Mozartnak carrarai márványból faragott arczképe (!) mosolyog jóságosan (...)” (R. 96–97.)

Krúdy 1909-ben mutatja be a számára jól ismert helyszínt: „A vert ezüst csillárok nem gyulladnak fel esténként, és a hallgató pianinónál nem produkálják többé magukat a főváros leghíresebb művészei. A kis palota kapuját bezárták, és Madame talán már el is hagyta diadalmi színhelyét. A hálószoba fotográfiái, a szöke, barna és fekete grófok, költők és művészek akik egykor érezték a legszebb asszonykar ölelését (...) – felsóhajtanak: – Vége, vége a szép Madame Louise-nek.” (SZBI. 1960. 270–271.)

A kis jegyárus lány, A három kadétban Virágos Mariska, előző életében Kún Mártha, elzüllött öngyilkosként kallódnak Róza írásaiban. Ez a valóságos Madame Rose-zal nem eshetett volna meg. Anyagi biztonságát, Brünhilda-termetét, szép Magyar utcai lakását idősebb korára is megőrizte. 1910 táján még itt fogadta Krúdy kíséretében hűgát, Ilonát és édesanyját. Otthonát nemcsak önmaga, hanem Ilona is leírta, pontosan meg is őrizte emlékezésében.

Ilona 16–17 éves nagylány korában járt Róza asszonynál. Votiskyné emlékképeit Tóbiás Áron magnetofon-felvétele az 1960-as években pontosan rögzítette. Amikor Pesten jártak, ők is a Meteor szállóban laktak anyjával, ahol akkor Krúdy Gyula is élt. „Akkor volt neki ez az ismerőse, a Róza de Pilisi. Minket is felvitt hozzá. Azt hiszem, a Magyar utcába. (...) A Magyar utcában lakott, az első emeleten. Emlékszem rá, gyönyörű lakása volt és fölmentünk hozzá, egy hatalmas, nagy derék asszony volt, Brünhilda típus, olyan királynői alkat. Nagyon szép nő volt. Mint a Laborfalvy Róza. Nagyasszony-típus volt. Mondta Gyula, hogy ismerjük meg ezt a nőt. Hát fölmentünk hozzá, nagyon kedvesen fogadott, roppant örült, még azt is kilátásba helyezte, hogy lejön Nyiregyházára, minket meglátogatni. (Krúdy vil. 472.)

„Milyen lakása volt a Pilisi Rózának?”

Gyönyörűszép lakása volt. Azt hiszem, egymásbanyiló négy szoba volt, rengeteg értékes, márkás festménye volt, emlékszem rá, nagyon érdekelt a hálószobája. Azt is megmutatta. Volt egy hatalmas baldachinos francia ágya. Gondoltam még akkor: nahát, ez a nagy nő belefekszik ebbe a francia széles ágyba (nevet) a tetején tükör volt, az ágynak, négy oldalán függönyök,... nagyon érdekes.” (Krúdy vil. 472.)

Róza minden novella-alakjában önmagát rajzolta. A Ború után derű novellájában mutatja be a faluról Pestre érkező – színésznőnek készülő – Micskeházi Bella alakját: „A megérkezett vonat éles fütyöléssel állt meg s a kupékból kiömlő emberáradat egy fiatal sudár leánykát is sodort magával, a ki ijedten és tanácstalanul nézett körül a nyüzsgő, fényesen világított Perronon. (...) A lány szép volt, magas termete körvonalait a nagy kendő nem bírta kellőleg elleplezni, dús szöke hajának mély tűzű kék szemeknek (...) valóságos kínálkozó árulói voltak a mellettük elhaladóra tűzszemeikkel bámuló gázlámpák.” (P. 85–86.)

Érdemes Roboz portrékötete néhány mondatát e lakás látogatóiról és annak légköréről is felidézni: „A gondos krónikásnak meg kell emlékeznie Krúdy és Szemere Miklós barátságáról. Szemere ismerte már Krúdy apját is. Amikor a hűsz esztendő ironak Kaposi és Klinda Teofil kiadásában, Ifjúság címen megjelent az első novellás kötete a nábob azonnal érdeklődött iránta. Pilisi Róza, a könyveket is író és szegény

költöket pénzzavaraikból gyakran kiségitő pesti nyilvános hölgy, akiről Krúdy A vörös postakocsiban sok nevezetést közöl – az „érdekes lakásán” mutatták be egymásnak a régi divatoknak hódoló két romantikust. A vörös postakocsiban e találkozás is meg van írva. Aminthogy azóta már csaknem mindent elregélt leggazdagabb barátjáról Krúdy. Így történt az, hogy lett egy ló-, kártya- és asszonyszakértő magyar úr, akire a sápadt kis varrólányok szemlesütve, karcsú színinövendék kisasszonyok szemfelgyűlva gondolnak, (...) van egy úr, aki legendásan kering Pest fantáziájában, amióta az irodalom vállára veregetett.” (Roboz, 44.)

Roboz később, 1956-ban megírta Bécsből Krúdy Zsuzsának, hogyan fogadta apja a portrégyűjtemény róla szóló fejezetét. „Krúdy Gyula kefelevonatban olvasta el a róla szóló fejezetet, és bár itt-ott megcsóválta a fejét, egyetlen sor változtatást sem kívánt tőlem. Sőt ellenkezőleg, melegen megölelt és azt mondta: „Köszönöm Imre! Derék fiú vagy és tudsz írni. De azt elhiheted nekem, hogy útálom a háborút” – tette hozzá”. (Roboz feljegyzése, PIM kéziratár, An. V. 4325/18/9) Fráter Zoltán új kis monográfiája nyomán ezt az emlékezést is árnyalnunk kell. Fráter szerint Krúdy „Az ügerton barátkozik össze Bródy Sándorral és kivételesen egy dúsgazdag, titokzatos főúrral, Szemere Miklóssal, akiben meglátja A vörös postakocsi Alvinczy Eduárdját. 1905 februárjában együtt töltik a farsangot Bécsben, szállásuk a Carl-ban van” (Fráter, 2003. 48.)

1913 januárjától jelenik meg a Hétben, folytatásokban A vörös postakocsi. A regény negyedik fejezete: A legbarátságosabb pesti ház. Itt – Pilisi Róza szalonjában – várt Horváth kisasszony, az állástalan színésznő Alvinczy Eduárd érkezésére.

„És Alvinczyt hiába várom –, panaszolja Rezeda Kázmérnak. – A háta mögött áll, mint a sátán – felelt Rezeda úr halkán, gúnyos arcfintorítással. A szomszéd szoba ajtajában télikabátban, kalapját kezében tartva, unott, fanyar tekintettel állott Alvinczy.” Krúdy kegyetlenül kemény sorokkal mutatja be az „ázsiai fejedelemként” ünnepezt főurat. „Az arca tán még sárgább volt, mint máskor, és minden szakállá különálló volt. Elmehegett volna az ázsiai pusztákra madárijesztőnek, ahol Dzsának hívják az északi szelet” (A VP, 1963. 96.) (...) Madame Louise lélekszakadva rohant a szobába. Hallatszott, hogy odakint valami kemény kifejezést használt az ügerten szobalány megfeddésére. – Sire – mondta. – Bocsánat. Valóban, ha tudtam volna... Alvinczy már jókedvűen mosolygott. Főlényes pillantást vetett Louise-ra: – Bemutatás nélkül tolokodtam be. Kérem, asszonyom, legyen segítségemre!” A legbarátságosabb pesti házban ő volt a legfontosabb személy. A Vendég, aki Louise számára Sir, és „este öreg egyházfejedelem módjára elkalandozik a belvárosban”. Északi szélként megjelenik, majd magára hagyja udvartartását. De előbb még a pápák borával ajándékozza meg Louise vendégeit. (A VP, 1963. 97–98.)

E fejezetben idézi fel Krúdy Róza végzetes pisztolylövéseit is. „– Istenem (...) meguntam, hogy minden szeretőmért agyonlőjem magam. Már elsuhant a kis pisztolygolyó a szívem mellett, és a halál kegyes sipkáját orrára húzva, kerek köpönyegben, mint valami velencei álarcos, hetekig ült ágyam szélén. Mert szeretni mertem. És elhagytak. Könnyed, természetes mozdulattal felnyitotta mellén a selyemruhát. Valóban az ólomgolyó ott hagyta emlékét kis gödör alakjában, fehér húsában. (...) – Szép lövés volt, mondta szakértelemmel Rezeda úr, mintha a pisztolygolyók személyes barátai volnának” (A VP, 98.)

Tizenegy évvel később, 1924-ben újra Madame Rose a Pesti Naplóban folytatás-

ban megjelenő Velszi herceg hősnoje. (Gedényi, 1978. 3123) (Kozocsa Sándor szerint 1920-ban íródott a regény.) Első fejezete pénzkérő levéllel kezdődik Róza pedig kiséget a vesztes kártyást, aki „lefeketedett” pénzét elsvarcolta.

„Kedves Róza néni!

A velszi herceg adja a bankot, én már elsvarcoltam. Kérem küldjön még ötszáz forintot.

Kezeit csókolja: Pincédi”

Krúdy 1925-ben írt novellája szerint – Hogyan járta a walesi herceg az élet iskoláját Pesten – erre a pesti látogatásra az 1885-ös pesti világkiállítás táján – vagy utána nem sokkal – került sor. „– Ki volt a walesi herceg? A nyolcvanas évekből a kilencvenes évekbe való átmenet volt ez, amikor a 85-i országos kiállításon úgy Magyarországon, mint Budapest levezgázott életrealitásáról és gazdagságáról. (...) Itt várták leginkább az angol trónörökös látogatását, hiszen végre az egykedvű perzsa sah, a nehéz szenvedélyeknek élő Obrenovics Milán után egy európai fejedelemvér is érkezik Pestre (...)” (EKRÓ, 1987. 260–261.)

A trónörökös Edward természetesen az Újvilág utcai lakásban is járt. „Róza néni” alattvalói térdhajtással állott a lépcső kanyarulatánál. (...) – Íme, Pest rózsája” fenség – szölt Károlyi Pista. – Hallottam szépségéről és szelleméről – mondá a királyfi. – Most már vén vagyok, fenség. A hírnév jelenti a megöregedést – felelt Róza néni, és oly tündöklő nézett vendégeire, mintha élete legszebb napját élné” (VH, 1958. 137. és 146.) „Róza néni” harmincesztendő korában – mikor az akkor divatos nyelvjárással: Pest rózsájának neveztek – két férfi érdekelt az idő szerint a városban. Az egyik férfi fehérszalagos, szürke cilinderkalapban érkezett, és az angol királynőnek (...) volt elsőszülött fia. Közönségesen a velszi hercegnek szólították, míg ő a levelei alá, amelyet hébe-korban Victoria anyjának küldött, Edwardnak írta magát.” A másik férfit „a hétszilvafa koronahercegét” Bimynek nevezte el a ház tulajdonosnője (VH, 1958. 138–139.)

Ez mind Pilisi-Schuhmayer Róza volt, a grand cocotte, a trónörökös Edward és trónja vesztett szerb Milán király (Takova gróf) kedvese, Alvinczy Eduárd híve, írók pártfogója, kedvese. Ő volt Madame Louise. A vörös postakocsi egy hűséges asszony Szemere Miklós környezetéből, akinek a „Nem boldog a magyar” elhíresült írását is tollba diktálta a Titokzatos Nagyúr.

Pest rózsája semmiképpen sem egyike (Krúdy Zsuzsa megfogalmazása szerint) apja 133 szerelmének. Egyéniség, egyedi jelenség volt Pilisi Róza, aki író akart lenni, írt saját nevén is és „Gentry asszony” álnéven. Embernek nagyon is hús-vér asszony volt. Királyok és főurak, Batthyány Elemér, Károlyi Pista, és „a szent életű” Apponyi Albert kedvese, aki még Lourdes-ba is elvitte. Róza már az ötvenes évei vége felé járhatott, amikor Krúdy segítségével még Ady Endrével szeretett volna megismerkedni. Ez elmaradt, felrója Gyula úrnak, hogy író barátai hűtlensége miatt zárta be írói szalonját.

Mindezek mellett is bevallhatjuk, hogy Madame Rose-ról, más néven Madame Louise-ról elég kevés a tényszerű ismerünk. Ismerjük életpályáját Krúdy varázslatos szemüvegén át nézve, élete néhány részlete pedig pontosan kirajzolódik saját írásaiból.

Hiszen mindig önmagáról ír. Ő a kis jegyáros lány a Pity-palatyban, akinek ifjú és szépséges korában saját pompás budoárja van. Ő a nagy színésznő a novellagyűjteményben (1887), ahol még azt is elárulja egyik szerelmének, hogy megcsalta ked-

vesét, igaz az csak életkorával, ami persze Pilisi Rózsa sírköve szövegéből is kiderül. Novelláiban mindig attól félt, hogy öreg korára anyagilag lecsúszik, nyomorgó öngyilkosként a Dunában végzi. Madame Louise félelme a koldussorstól Krúdy 1909-es novellájában is felvillan: „(...) sokszor suttogta romantikus hanghordozással a kedvesei fülébe, hogy „Te majd egyszer jössz, édes, és a templom előtt egy vén koldusnőnek alamizsnát vetsz, s a vén koldusnő én leszek!” – de erre sohasem volt alkalmas, mert a kis Lujza mindig tudott a pénzére vigyázni és idővel csinos palotát épített, ahol tőkéből olyan nyugodtan éldegélt, mint valamely tisztas özvegy-asszonyosság.” (A SZBI, 1960. 264.)

A vén koldusnő sorsa Louise pályáján sosem következett be Igaz Fábry Anna fontos megjegyzése: Róza tudott a pénzével bánni. Azt is csak sejteni lehet, hogy visszavonult a szülőfalujába (1918 után?), az I. világháború idején kúriáját hadikórháznak engedte át.

Pilisi Schuhmayer Róza sohasem lett Simli Mariska, aki csak ígérte a nyomtatott műveket, de csak a prenumeránsok pénzét csalta ki. Madame Louise Vay Sándor (alias Sarolta) – azaz férfiimitátor – sem volt. Róza nagyon is nő volt, az volt mindaddig, amíg ő lehetett Pest Rózsája. Krúdy Gyula ezért ír minden írói korszakában, ír a sejtésem szerint kiváló humorú asszonyról a Vörös postakocsiban, a Nagy kópében, a róla szóló novellák sorában, majd azt is sejteti, hogy Róza, a Krúdy-álmok asszonya megírja majd emlékiratait is.

Ha valóban leírta viharosan izgalmas életútját, kéziratái Pilis helytörténésze, Csilló Mihály szerint a II. világháború során pusztulhattak el. Róza valódi életét alig ismerjük.

A Három kadétban rémült hangon (a grófné szerelemgyerekéből) Kun Márhából utcalánnyá lecsúszott Virágos Mariskának rajzolja magát. A bábból pillangó lett, az a szépség, akit Margittay Tihamér: Tessék ibolyát venni! képén megörökített.

Pilisi Róza nem volt jelentős novellaíró, de pontos megfigyelő igen. Jó tárca-novellákat írt, ezekben önmagát rajzolja folyamatosan. Ő Bella, a színi növendék a Pity-palaty kötetben, a magas termetű, szépséges jelenség. Ilyen volt Róza Krúdy Ilona feljegyzése szerint is, akihez a Magyar utcai kis palotába egyszer hűgát és anyját is felvitte az író. Ő volt saját novelláiban a megrontott lány, az állandóan visszatérő motívumként a jegyárus, a virágárus lány, a színésznő, akivel már 1887-ben is elővéteti a pisztolyt, és a budoárban (mely Róza Újvilág utcai, majd Magyar utcai budoárjával azonos) egy füstölgő pisztoly elsütésével befejezi életét.

A novella végén T. gróf elveszi ugyan a színésznőt, de Róza Rose mindig magára maradt. Az „Annonce” (a házassági hirdetés) novellája szerint még névházasságon is tünődött. (Hiszen Ferenc József is „szerzett” Schratt Katalinnak férjet...) Pilisi Róza azonban ezután is magányosan élt. Ha „hatpekárnak” lenne a millennium idejéről naplója (és ha abban nem hazudik), talán a Krúdy – Álmok asszonya elmagányosodásából is többet érthetnénk meg.

Mert Krúdyt is körbe úszták (körbe úszhatták) – Ady szavaival – a „kis női csukák”, Madame Rose eredendő humorával azonban csak karcos bora ivására invitálja az írot.

Ezért is örökítette meg Krúdy Madame Rose alakját minden írói korszakában. Ott ragyog a novellák sorában, derűsen élcelődik a tizes években, nagyasszony a Vörös postakocsiban, a legbarátságosabb ház asszonya a Rezeda Kázmérban, majd a Nagy

kópében a huszas években csak Róza asszony, Madame Rose kap fő szerepet. Visszaemlékező írásaiban a naplóján dolgozó asszonyt is Krúdy örökíti meg (volt-e Rózának ilyen naplója?). Ő írja meg azt a feledhetetlen nekrológot 1931-ben is Pilisi Rózsa elmagányosodásáról. Pest elhervadt Rózsája kérte erre, és ezt a várt nekrológot Krúdy jegyezte le felejthetetlen, meghatott zengésű hangján. Már maga is a halál felé közelítve írt Pilisy Rózáról.

Perepatits Antal visszaemlékezésében ezt írja: „Lázár Miklóssal kezdem azért, mert Pilisi Róza A Reggelnek halt meg, amit akkor újságírói nyelven mondták” – olvassuk Tóbiás Áron Krúdy világa gazdag, új kiadásában az új ismereteket nyújtó kitűnő könyvében. „1931-ben történt, hogy K. Gy. egy szombati napon felkereste Lázárt, és a következő hétfő reggel megjelenő lapból két oldalt kért egy nekrológ számára. (...) – Gyulám! Te magad is tudod, hogy lehetetlent kérsz! – Tudom, de mégis kérem, felelte K. Gy.”

„Vasárnap délre kapta meg a szerkesztőség a kéziratot, amely Pest Rózsája címmel, Pilisi Róza civil életrajzát tartalmazza. Lázár elolvasta a szemmel is láthatólag egy oldalnál hosszabb kéziratot, és újabb csata kezdődött kettejük között a kurtítások irányában. Amikor végre megegyeztek ebben is, elővette belső zsebéből kopott tárcáját, és kicsomagolt selyempapírosból egy kopott fényképet amely elárulta, hogy egy életen végig húzódott a tárca rejtett fiókjában” (...) „Lázár is úgy mondta nekem, az ő hangja volna szükséges ennek a jelenetnek elmondásához: – Ezt is hozzátok – kérte elcsukló hangon, mondotta a szerkesztő, majd így folytatta: – Sohasem fog meghalni, de akkor halt meg először, amikor egy életen át őrzött kincsét, a fényképet átadta. (Tóbiás, 2003. 625–626.)

Perepatits szavaival: a civil életrajz legtöbb részletét ismerjük. De megrendítően szép, szinte zenei alkotás utolsó tétele AZ ÉLET ELIRAMLIK zárótétel. (RPH, 1967. 584–585.)

„Pest rózsája” fölött múltak az évek, még az írói dicsőség sem állította meg a szálló napokat, amely írói dicsőség Pilisy Róza néven kiadott kötetei révén érte. A gavallérok és költők még egy darabig hordozták hónuk alatt a Pitypalatty című kötetet, aztán ottfelejtették valahol, mint Róza asszonyt is kezdte elfelejtetni a világ” (...)

Gyönyörű regény maradt utána, lezárult életévek. Egy soha vissza nem térő, patetikus, szerelmes, művelt korszaka Magyarországnak, amikor a férfi regényhősök mellett a nők is igyekeztek regényhősnők módjára élni. Senki nem bántotta meg, hogy ismerte. (RPH, 584–585.) Pilisy Róza Krúdy nagyon fontos szerelme volt. Perepatits említi még, hogy az Előkelő világban, Szemere Miklós egyik lapja borítólapján „egy és ugyanazon oldalakon fedeztem fel Erdélyi Gyula (Sylvester titoknok) Pilisi Róza (Madame Louise) és Krúdy Gyula nevét. „Idő állj, óra járj” felírás olvasható a finom, merített papíron megjelenő folyóirat emblémájában, és a szerkesztő Lengyel Gizella, a postakocsi Dideri Dirje (Krúdy vil. 2003. 620–621.)

Krúdy titkainak nótáriusa, Perepatits figyelte meg azt is, „hogyan regényei öt nő köré kristályosodnak (akik a köztük levő Pilisi Róza és Marinovits Jolán foglalkozásuk ellenére is), valamennyien „szentek és mártírok”. (Krúdy vil. 2003. 622.)

Márai Sándor egyik legszebb regénye a Szindbád hazamegy. A Pest felé vezető úton Szindbád a gőzfürdő előtt megállítja a bérkocsit. „A lépcsőház egyik szögletében, a földigérő tükör peremén fekete üvegtáblákon arany betűkkel hirdették bel-

városi kereskedők áruikat és címüket. E cégek javarésze régen megszűnt már (...) Aztán felfedezte a hirdetések között annak a belvárosi virágkereskedő cégnek címtábláját is, melynek tulajdonosa valamikor az irodalmi ízléséről híres Róza volt, a szépek szépe, a legkedvesebb, aki később irodalmi szalont tartott fenn az Újvilág utcában, s termeiben a velszi herceg és az a mélyen vallásos magyar gróf is megfordult, kinek barátsága talán a legnagyobb kitüntetés és kegy volt a régi világban egy szép és tehetséges nő számára. „Itt kezdte Róza, ebben a virágüzletben – gondolta most Szindbád (...)” (Márai, 1940. 48–49.)

Csalhatatlan érzéssel idézte fel Márai a bérkocsiján a halál felé induló Szindbád Róza-émlékeit 1939-ben. (A könyv címlapján az 1940-es évszám olvasható...) Krúdy köré ekkor évek óta méltatlan csend borult, amikor végre megszületett a Krúdy-irodalomnak két fontosabb alkotása, ami ezt a hallgatást megtörte: egy doktori értekezés és egy gyönyörű regény. Megjelent az íródeák Perkáta Kelemen László doktori értekezése 1938-ban, és következő évben Márai regénye hívta fel a mesterre a figyelmet. Krúdyra ekkor figyelt fel újra az elfeledkező irodalmi köztudat. (Gedényi, 292. 294.)

Perepatits Antal emlékezésében ezt is olvassuk: „A Krúdy-birodalomban köztudomásúlag sok a különc, elférek köztük én is” (...) Ezek szellemében kérem, fogadják szívesen azt, hogy a novella- és regényíró Pilisy Róza írásait felidézve próbáltam valamit megfejteni a Krúdy-álmok asszonya, a mérhetetlen és szépséges Krúdy-titkok világából.

A tanulmányban idézett művek

Csilló = Csilló Mihály: Pilis története, Pilis, 1994.

Fábry = Fábry Anna: Az élet álom, Bp., 2003.

Fráter = Fráter Zoltán: Krúdy Gyula, Bp., 2003.

Gedényi = Gedényi Mihály: Krúdy Gyula (Bibliográfia), Bp., 1978.

A SZBI = Krúdy Gyula: A szerelmi bűvészinás, Bp., 1960. In: Madame Louise délutánjai.

EKRÓ = Krúdy Gyula: Egy krónikás könyvből, Bp., 1987.

RPH = Krúdy Gyula: Régi pesti históriák, Bp., 1967. In: „Pest Rózsája”.

A VK = Krúdy Gyula: A vörös postakocsi, Bp., 1963. (4.)

VH = Krúdy Gyula: Bukfenc – Velszi herceg – Primadonna, Bp., 1958.

Krúdy Zs. = Krúdy Zsuzsa: Apám Szindbád, Bp., 1975., 1988.

Márai = Márai Sándor: Szindbád hazamegy, Bp., 1939. (1940.)

Perepatits = Perepatits Antal: Krúdy nyomában. In: Krúdy világa (2.), Bp., 2003.

P. = Pilisy Róza: Pity-palaty, Bp., 1887.

Csillagok, Bp., 1893.

Réz István, Bp., 1896.

Három kadét, Bp., 1899., 1900. (2.)

R., Roboz = Roboz Imre: Az irodalom boudoárjában, Bp., 1916.

Tóbiás = Tóbiás Áron: Krúdy világa, Bp., 1964. Bp., 2003. (2.)